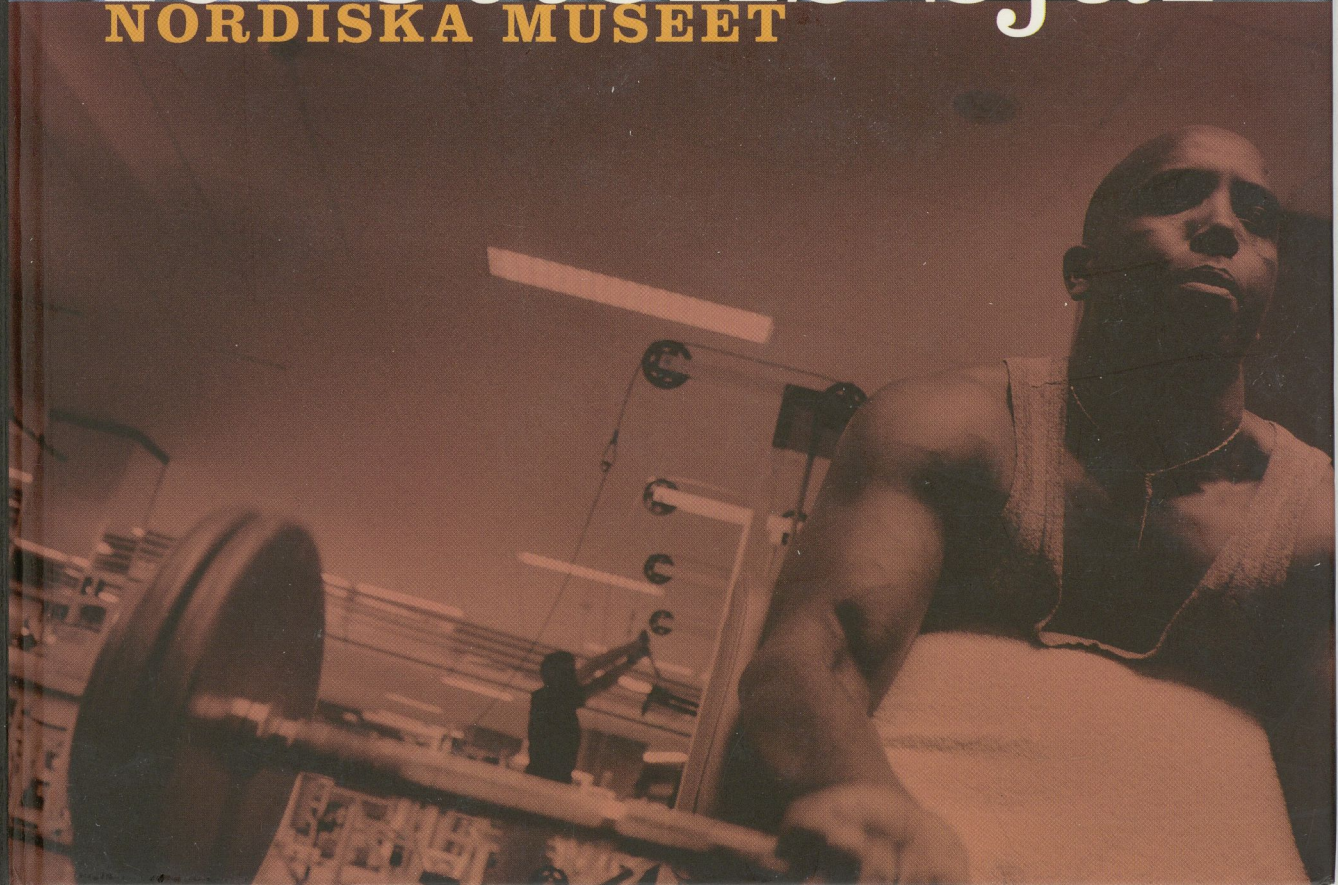

idrottens själ

NORDISKA MUSEET

idrottens själ fataburen 2000

Idrottens

Nordiska museets och Skansens årsbok 2000

själ

Fataburen 2000
Nordiska museets Förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
nmbook@nordm.se

© Nordiska museet och respektive författare

Redaktör: Bo G Nilsson

Bildredaktör: Peter Segemark

Grafisk form: Lena Eklund, Kolofon

Omslagets bilder: Clive Mason, Pressens bild (baksidan överst), bild ur
Riksföreningens för gymnastikens främjande årsbok 1938 (baksidan
underst), Sveriges Centralförenings för idrottens främjande arkiv
(framsidan överst), Charlotte von Friedrichs (framsidan underst).

Tryckt hos MediaPrint Uddevalla AB 2000

ISSN 0348 971 X

ISBN 91 7108 468 1

Malmö, Murdoch och Manchester United

Om pengarna i fotbollen

OLLE SVENNING är författare och journalist, har skrivit flera böcker om fotboll, bl.a. Maradonas tårar (1990) och Straffarna i solen (1994)

Malmö idrottsplats i slutet av 1940-talet. ►
Foto Gunnar Lundh. Malmö museer.

Hösten 1999 besökte jag några dystra höstkvällar Malmö Idrottsplats. Den har restaurerats och blivit hemmaplan för Malmö FF och IFK Malmö, efter att ha legat i skuggan av Malmö Stadion i dryga fyrtio år. Malmö Idrottsplats, naturligt lokaliserad till den del av centrum som rymmer Stadsteatern och Konsthallen, ska ses som ett försök att både upprepa det ärofulla förflutna och återuppliva ett manligt socialt mönster.

Det ärofulla förflutna kan möjligen främst ha lokalt och provinsieellt intresse. För oss som var med lyser historien av Malmö FF:s många serie-segrar, cupvinster och möten med de stora utländska lagen, Milan från Italien och São Paulo från Brasilien. Minnena har proustska dimensioner. Dofterna finns närvarande: linimentet, det nylagna gräset, håroljan på fotbollsidolerna, cigaretterna från ståplatspubliken, trenchcoat och hatt.

Fotbollen var organiserad enligt strikta sociala mönster. Matchdagen var alltid söndag, tidpunkten 13.30. Högmässan skulle inte störas och söndagsmiddagen skulle vara aväten. Disken, liksom för övrigt matlagningen, var överlämnad åt kvinnan i hemmet. Efter kaffet tog mannen sonen eller sönerna i handen och gick till fotbollsmatchen. Spelarna var, som alltid, mytiska men också mycket nära. Fotbollsänglarna hade inte börjat flyga bort från sina beundrare.

Pappan kunde berätta om vänsterbacken som jobbade i verkstan på SJ och om vänsterhalvbacken som slog plåt på Kockums. Socialt var idolerna mycket nära, men de ägde den gudomliga förmågan. Den belönades inte ekonomiskt, huvudsakligen bara med två vita och en brun efter matcherna. Folkhemmet levde granne med ransoneringen.

I min barndom hörde jag talas om hur en ny värld öppnades för mina fotbollsfavoriter. De kunde bli proffs i det Europa som började återställas efter kriget. Magin blev ännu större. Spelarna kunde bli rika, ägna sig på heltid åt fotboll. Ja, de måste förstås också lära sig exotiska språk, italienska till exempel. I Folkets Park pågick söndagsunderhållning under de här åren. Hector el Neco trollade (magin en gång till) och orkestern leddes av cellisten Gino Fillippini, en av de många italienare som kommit till Malmö efter kriget. Filippini blev med tiden också en av landets första och mest framgångsrika promotors. Han sålde fotbollsspelare till Italien. Övergångspriserna var måttfulla, men varje sommar återvände de gamla SJ-arbetarna och plåtslagarna i skinande fina bilar. Vi barn lärde oss de

Malmö idrottsplats i slutet av 1940-talet. Foto Gunnar Lundh. Malmö museer.

italienska städerna genom att läsa in namnen på proffsklubbarna. Milano: Inter och Milan. Rom: Roma och Lazio. Genua: Sampdoria och Genua. Turin: Juventus och Torino. Proffsen var förlorade för oss. De fick på den tiden inte spela i landslaget och när de återvände hem, så förbjöd amatörbestämmelserna att de återgick till sina gamla klubbar.

Den svenska amatörfotbollen, nära bruken, varven, fabrikerna och sin publik, förblev intakt. Fast efter några magra år på tidigt 50-tal genomfördes förändringen, den som öppnade för proffsen och för fotbollen som ekonomisk lek. 1958 fick proffsen dra på sig landslagströjorna och Sverige blev åter en stormakt: finalplats i VM 1958. De välbeställda proffsen – Hamrin, Nacka, Liedholm och Gren – blev folkhjältar, också hos sådana som älskade Sverige högre än fotbollen. Fotbollens legionärer tillhörde återigen landet.

Fotbollens scener byggdes om. De små fotbollsplanerna, kringgärdade av sina träläktare byggdes till väldiga cementarenor. Fotbollen hade också sitt miljonprogram. Spelarna fick hygglig ersättning, matcherna kunde spelas på helt andra tider än söndagsmiddagar. De dagarna var dessutom ofta upptagna; folk var på sina sommarställen.

Den nationella förankringen, tidigare bara bruten av landskamper, VM och OS, löstes upp en smula. De bästa svenska lagen blev europeiska, de deltog i de europeiska cuperna. Där fanns de riktigt stora stjärnorna och framförallt, där fanns de stora pengarna. Att goda spelare blev proffs var en självklarhet. Det som tidigare mytologiserats blev till en normal karriär för fotbolls elit. Vi som ville hålla samman barndomsdrömmar och ideologi fick allt svårare att dölja motsättningarna. Våra gamla klubbar (MFF, Hammarby, Göteborg osv.) omsusades av arbetarideologi och -romantik och spelarna var precis som alla andra, »en av gubbarna på jobbet«. Men gradvis utvecklades ett spelarskikt som lockades av pengar och Europa mer än av lojaliteten mot klubben och dess ursprung. Ja, spelarna gjorde karriär precis som vem som helst och de skulle belönas för sitt slit och sin begåvning. Klubbarna kom mer och mer i händerna på fiffiga affärsmän, som kunde marknadsföra och sluta uppgörelser med proffsklubbarna. I våra rymliga supporterhjärtan fick inte detta nya, fotbollens modernism, plats. Vi älskade traditionerna.

Dessa kan skrivas ut än i dag som romantiska hjältesagor. 1998 reste jag till Frankrike för att följa Fotbolls-VM. Mitt första mål var Marseille, när-

Malmö idrottsplats i slutet av 1940-talet. Foto Gunnar Lundh. Malmö museer.

mare bestämt de norra förorterna, de riktigt slitna och fattiga invandrarområdena. Där hade Zidane, »Zisou« för kompisarna, vuxit upp. Han kommer från Algeriet, rentav från det bergiga och våldiga Kabylien. I förorten såg jag mängder av småpojkar som spelade boll och de var klädda i Juventus-randiga tröjor, som bar siffran 10 på ryggen: Zidanes siffra. Han hade avancerat från de fattiga Marseille-kvarteren och till rikedom i Juventus, den italienska klubb som ägs av familjen Agnelli, Fiat-fabrikens mäktiga huvudägare. Zidanes grundlön per år var då 15 miljoner. Hans porträtt hängde överallt i Marseille. Han, en algerier, var den mest lockande reklamskylten. I vanliga fall sitter porträtt på algerier oftast klistrade på väggarna för att polisen vill ha hjälp att spåra dem.

Zidane, som sedan mer än de andra spelarna vann VM åt Frankrike, berättade fotbollens stora romantiska berättelse; den om den fattige pojken, som på en gång tar revansch på och erövrar världen genom sin enastående fotbollsbeväring. Marseille återger också en mer modern berättelse, nämligen den om idrottens och framförallt fotbollens stora paradox. Ännu är fotbollen huvudsakligen arbetarklassens sport, men den styrs alltmer av den verkliga ekonomiska överklassen. Spelet för folket, men spelets pengar till de stora stjärnorna och deras arbetsgivare. Mitt i de franska glädjescenerna så lyste motsättningarna igenom. Världsmästarna var i huvudsak invandrade spelare eller söner till invandrare. Många var svarta. Delar av den franska befolkningen fick skriva om sin moral: alla franska medborgare är lika mycket värda. Det var en god lektion.

Det franska lagets kapten, Didier Deschamps från Baskien, påpekade klyftan mellan spelet och åskådarna. De som kom till stadion, till dess hedersläkare såväl som till dess extremt dyra åskådarplatser, förhöll sig länge svalt tysta. Deschamps angrep »slipskulturen«. Han ville berätta att spelet höll på att skiljas från spelets ursprungliga och mest hängivna publik.

Siffrorna talar sitt tydliga språk. Fotbollen omsatte 1998 så mycket som 1 500 miljarder per år. Vi kan lätt sortera in de största, som det heter på börsspråk, aktörerna. Manchester United. Klubben omsätter tio miljarder. Bayern München. Omsättning sex miljarder. Barcelona. Klubbens omsättning är 5,5 miljarder. Juventus, omsättning drygt 5 miljarder. Milan, Real Madrid och Olympique Marseille. De omsätter var och en runt fem miljarder.

Vi känner dess ägare och feodalfurstar. Silvio Berlusconi äger Milan;

T.v. Rupert Murdoch.
Pressens bild.

T.h. Silvio Berlusconi.
Foto Petter Oftedal.
Pressens bild.

klubben ingår som en del av hans väldiga medieimperium. Moratti, oljekungen, delar Inter med däckförsäljaren Pirelli. Manchester United skulle, var det meningen, bli en del av mediemagnaten Rupert Murdochs imperium. Atletico Madrid, en annan storklubb, ägs av storbyggmästaren Jesus Gil y Gil, som dessutom är borgmästare i mondäna Marbella och ledare för ett högerextremt politiskt parti.

I några, fast unika, fall legitimeras ledaren av klubbmedlemmarna. Såväl Real Madrid som Barcelona, med 80 000 och 100 000 medlemmar, väljer sin ordförande efter kampanjer som påminner om presidentval. De båda klubbarna har också delat upp reklammarknaden. Ett sportskolorager en miljard till Real, ett annat delar ut en miljard till Barca.

Klubbarnas öden är mer och mer sammanflätade med ägarnas. Särskilt belysande är utvecklingen inom Olympique Marseille. Klubben hade efter en storhetsperiod, kopplad bland annat till svensken Roger Magnusson, sjunkit ned till medelmåttighet. Medvetandet om stans extrema fotbollsintrasse var dock stort. Det lockade den något äventyrlige, hemmagjorde kapitalisten Bernard Tapie att bygga OM till ännu större höjder än de tidiga framgångsårens. Han köpte systematiskt in landets egna stjärnor och kompletterade dem med några engelsmän. Marseille blev inte bara franska mästare utan också Europamästare. Ungefär när framgången kulminerade, upptäcktes det att Tapie låtit köpa flera av segrarna. Motståndarspelare hade helt enkelt fått betalt för att »lägga sig«. Tapie gick alldeles för långt. Han upphävde sportens själva idé och köpte bort det spännings- och kampmoment utan vilket fotbollen inte kan överleva.

OM dog följaktligen några år, men har nu återuppstått i all sin glans, numera i familjen Dreyfus' ägo. Den stora finansoperationen handlar om att förena fotbollen med TV:n. (Det är den europeiska varianten. I USA är det baseball, basket och hockey som allieras med TV.)

Fotbollen har sina diskreta makthavare, exempelvis Lyford Cays, som via Bahamas TV styr klubbar som Glasgow Rangers, Vizenza, Slavia Prag, AEK Athen och Basel. Vi har betydligt mäktigare konstellationer som Silvio Berlusconi och Leon Kirsch, som tillsammans vill styra såväl den TV som den fotboll som finns i Tyskland och Italien.

Den verkliga stjärnan inom sfären fotboll-TV är dock Rupert Murdoch, massmediegiganten som föddes i Australien. Han äger en rad TV-kanaler, bland dem Sky, och han styr rader av ledande tidningar. Via sin B Sky B sköter han stora delar av den engelska ligan. Han samarbetar med betal-kanalen Canal Plus i Frankrike och har därmed TV-rättigheter till två av de rikaste klubbarna, Paris S G och Monaco.

Murdoch sökte så sent som i år att ta över Manchester United och därmed dess TV-rättigheter. Manchester United är världens största fotbollsklubb med 3,3 miljoner medlemmar och med sympatisörer över hela världen. Klubbens reklam- och prylförsäljning är som ett hyggligt stort multinationellt bolag. Klubbens supporters gick till häftig motattack mot Murdoch. Han skulle inte få köpa »deras« klubb, inte ändra dess själ. Just denna dimension är viktig. De stora penningfurstarna köper fotbollslag, oftast för att »komma åt« människornas privata sfärer, de som rymmer drömmar och förhoppningar. Att så att säga kolonialisera den privata sfären blir också att vinna människornas lojaliteter för den som äger fotbollsklubben. Efter en längre juridisk prövning avisades Murdoch. Han är nu spekulant på Manchester City. Manchester-affären var förmodligen otypisk. Den blottade en klyfta mellan lag och ägande, mellan supporters och spekulant. Dessa motsättningar har annars i någon mån överbryggats genom privatisering och bolagisering. Genom att förvandla klubbarna till aktiebolag, så kan de dels förses med ett växande kapital och dels integrera den delen av medlemmarna som är beredd att betala aktier. Strategin kan sedan bekräftas om klubben blir så pass rik att den kan köpa fler spelare och också nå större idrottsframgångar.

Vi har sett svenska klubbar på samma scen, fast med mindre scengolv. AIK tycks vara på väg mot en framgångsrik bolagisering: idrottsliga fram-

gångar och bibehållen enighet i klubben. Hammarby tackade nej till tyska sponsorpengar. De skulle inskränka föreningens frihet. Det är ännu för tidigt att bedöma hur den europeiska storklubbsutvecklingen kommer att översättas till den relativt fattiga svenska fotbollen. Det kommer antagligen att avgöras av två svårkontrollerade faktorer: tolkningen av Bosman-domen och förmågan att hålla samman den europeiska fotbollsunionen.

Bosman-domen, uppkallad efter en belgisk fotbollsspelare, bekräftade ett slags fri fotbollsmarknad och garanterade rätten för spelare att välja klubb utan restriktioner. Moderklubb får ingen ersättning när spelare skriver på kontrakt för en rik proffsklubb.

Systemet dränerar svenska klubbar på pengar. Flera av klubbarna har till dels levt på att sälja sina bästa spelare. Nu vill fotbollsförbund i Europa att domen skrivs om och att de rika klubbarna inte får köpa obegränsat antal spelare. Konkret: en engelsk klubb ska inte kunna spela sina matcher med sex italienare, tre tyskar och två fransmän och med fyra skandinaver på avbytarbänken.

Ärendet är ytterst delikat eftersom det handlar om en av EU:s fyra friheter, nämligen friheten för arbetskraften att flytta dit den önskar.

UEFA, alltså den europeiska fotbollsunionen, är ännu så länge en gemensam europeisk union, såväl för penningstinna italienska klubbar som för enklare svenska landsortsföreningar. För en del av de allra rikaste klubbarna uppfattas detta som en restriktion. De vill bryta sig loss, bilda en egen europeisk union och liga, en superliga vid sidan och ovanför andra klubbar och de nationella landslagen. Det skulle slå sönder fotbollsgemenskapen, klasskikta den och kanske upplösa landslagsfotbollen. Man kan säga att en sådan utveckling definitivt skulle göra slut på kopplingen mellan fotbollens gamla folkrörelseidé och de nya finansmagnaternas planer på vinstmaximering och elitism.

Parallellt med makt- och kapitalkoncentrationen inom den europeiska fotbollen växer det fram olika försök till »blandeekonomiska« lösningar.

◀ Ovan. Malmö idrottsplats vid slutet av 1940-talet. Foto Gunnar Lundh. Malmö museer.

Nedan. Förstärkt polisbevakning i samband med matchen AIK-Djurgården i maj 1992. Foto Erich Stering. Pressens bild.

Mitt eget favoritexempel är franska Auxerre. Klubben ligger i en liten stad i Bourgogne. Den styrs sedan tre decennier av den märkvärdige tränaren, Guy Roux, som tagit sin klubb från lägsta division till europeisk toppklass. Kapitaltillgångarna är måttfulla och fylls huvudsakligen på av en kalkonproducent. Tillgången är i stället ett utbildningscentrum. Dels har klubben en fenomenal träningsanläggning och dels har den ett mycket utbyggt utbildningssystem. Spelarna lär sig på en gång fotboll och avancerad matematik. De tar helt enkelt sin studentexamen och då med hjälp av högklassiga lärare. Det systemet har lockat många unga fotbolls-begåvningar till Auxerre.

Norska Rosenborg, Skandinavien ledande klubb, har ett snarligt system och har dessutom organiserat en farmerorganisation, ett nät av lokala associerade klubbar, med vars hjälp Rosenborg suger upp alla traktens eller regionens begåvningar. Det har hittills räckt till europeisk topplacering.

Danska klubbar har genomfört socialt inriktade privatiseringar. Det gäller främst Brøndby. Klubben har delats upp i två, en för elitverksamheten och en för ungdoms- och breddfotboll. Elitverksamheten är bolagiserad och drar in ekonomiskt stöd via aktier. Fast ett givet villkor är att föreningen ska äga aktiemajoriteten. Övrig verksamhet: för ungdomar, utbildning, klubbens namn liksom försäljning av reklam sköts fortfarande enligt föreningsprinciper. Flera svenska klubbar, särskilt IFK Göteborg, sneglar allt oftare mot Brøndby-modellen.

Här förefaller vi alltså vara på väg mot en skandinavisk modell: en som förenar ekonomisk vinst och idrottslig effektivitet med en gammal folkörelsedröm. Det är svårt att se någon annan lösning om vi både vill ha elitverksamhet och brett förankrad ungdoms- och föreningsaktivitet.

Vi är långt borta från söndagsmiddagen, den stillsamma läktarsamvaron och den årfylliga klubbgemenskapen, men vi slipper förhoppningsvis se våra klubbar förvandlas till skyltfönster för vår tids stora feodal- och kapitalfurstar.

Malmö idrottsplats i slutet av 1940-talet. Foto Gunnar Lundh. Malmö museer.